

L I T E R A T U R O Z N A W S T W O

Marta Łukaszewicz
Uniwersytet Warszawski

Z HISTORII BADAŃ NAD PROBLEMATYKĄ CHRZEŚCIJAŃSKĄ
WE WSPÓŁCZESNYM LITERATUROZNAWSTWIE ROSYJSKIM

Zainteresowanie literaturoznawców kwestią powiązań między literaturą a religią ma długą tradycję, jednak w odniesieniu do literatury rosyjskiej podobne badania znalazły się w sytuacji szczególnej. W XIX i na początku XX wieku prowadzono je bardzo intensywnie, natomiast w czasach radzieckich tematyka związana z religią i cerkwią była ignorowana bądź prezentowana tendencyjnie. Próby interpretacji literatury rosyjskiej przez pryzmat chrześcijaństwa były podejmowane na emigracji przez rosyjskich myślicieli religijnych, jednak ich prace należy uznać raczej za krytycznoliterackie niż literaturoznawcze — podobnie zresztą jak tego typu opracowania powstałe w XIX wieku. Dopiero po roku 1990 nastąpił w Rosji prawdziwy rozkwit badań nad problematyką chrześcijańską. Doczekały się już one próby systematyzacji w rozprawie doktorskiej Olesi Zołotuchiny¹. Najważniejsze tezy rozprawy zostały przez nią zawarte w artykule *Особенности изучения проблемы «Христианство и русская литература» в современной российской филологии* opublikowanym na portalu „Transformacje klasyki rosyjskiej” („Трансформации русской классики”) poświęconym badaniom wspomnianej problematyki.

Badaczka zwraca uwagę, że zagadnienia związane z obecnością tradycji chrześcijańskiej w nowożytnej literaturze rosyjskiej zaczęły pojawiać się w drugiej połowie lat 80. w pracach Aleksandra Panczenki² i Jurija Łotmana³. Na początku lat 90. tego rodzaju badania podejmują równolegle dwa

¹ О.Ю. Золотухина: *Религиозный поиск В.П. Астафьева в контексте творческой эволюции писателя: диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук*. Красноярск: Абакан 2010.

² Patrz np.: А. М. Панченко: *Эстетические аспекты христианизации Руси*. „Русская литература” 1988, nr 1, s. 50–59; А. М. Панченко: *Пушкин и русское православие*. „Русская литература” 1990, nr 2, s. 32–43 i in.

³ Ю.М. Лотман: *Русская литература послепетровской эпохи и христианская традиция*. W: tegoż: *Избранные статьи: В 3 т.* Т. 3. Таллинн: Александра 1993, s. 127–137.

ośrodki naukowo-badawcze: Pietrozawodski Uniwersytet Państwowy oraz Instytut Literatury Rosyjskiej Rosyjskiej Akademii Nauk w Petersburgu, gdzie organizowane są konferencje poświęcone tej tematyce.

Centralnym tematem odbywającej się co trzy lata (począwszy od roku 1993) konferencji w Pietrozawodsku są zagadnienia związane z wykorzystaniem Ewangelii w literaturze rosyjskiej, jednakże jej uczestnicy podejmują wiele innych problemów dotyczących powiązań między chrześcijaństwem i literaturą, co znajduje odzwierciedlenie w będących pokłosiem konferencji zbiorcach *Евангельский текст в русской литературе XVIII–XX веков: цитата, реминисценция, мотив, сюжет, жанр*. Koncepcję konferencji sformułował jej główny organizator prof. Władimir Zacharow, który podkreślił chrześcijański charakter literatury rosyjskiej oraz zwrócił uwagę na konieczność uwzględnienia przy jej badaniu prawosławnych tradycji i ich wpływu na życie codzienne w przedrewolucyjnej Rosji⁴.

Nieco odmienny charakter miała konferencja *Православие и культура росыйска* odbywająca się regularnie od 1994 do 2003 roku w Petersburgu. Celem jej pomysłodawców — pracowników Instytutu Literatury Rosyjskiej RAN Władimira Kotielnikowa, Jurija Gierasimowa i Aleksieja Lubomodrowa — było wypracowanie odrębnego podejścia do kwestii związków między chrześcijaństwem i literaturą rosyjską. Pracom konferencji niejednokrotnie towarzyszyły polemiki dotyczące przede wszystkim metodologii tego rodzaju badań, kryteriów analizy religijnych aspektów utworów literackich itp. Odzwierciedlały one spory i kontrowersje związane z badaniem chrześcijańskich odniesień literatury rosyjskiej, które do dziś towarzyszą rozwojowi tej sfery literaturoznawstwa.

W latach 90. ubiegłego stulecia pojawiło się kilka książek i artykułów, które położyły podwaliny nowego podejścia do literatury rosyjskiej. Przede wszystkim należy tu wymienić dwie publikacje Kotielnikowa z 1994 roku: *Православная аскетика и русская литература (на пути к Оптиной)*⁵ oraz *Православие в творчестве русских писателей XIX в.*⁶ Równie ważna jest wydana w 1995 roku monografia Iwana Jesaulowa *Категория соборности в русской литературе*⁷, w której autor formułuje nową koncepcję teoretyczną i podkreśla

⁴ В.Н. Захаров: *Русская литература и христианство*. В кн.: *Евангельский текст в русской литературе XVIII–XX вв. Цитата, реминисценция, мотив, сюжет, жанр*. Петрозаводск: Издательство Петрозаводского ГУ 1994, s. 5–11.

⁵ В.А. Котельников: *Православная аскетика и русская литература (на пути к Оптиной)*. Санкт-Петербург: Наука 1994.

⁶ В.А. Котельников: *Православие в творчестве русских писателей XIX в.: диссертация в форме научного доклада на соискание ученой степени доктора филологических наук*. Санкт-Петербург: Ленингр. гос. пед. ин-т им. А.И. Герцена 1994.

⁷ И.А. Есаулов: *Категория соборности в русской литературе*. Петрозаводск: Издательство Петрозаводского ГУ 1995.

głęboki związek całej literatury rosyjskiej z duchowością chrześcijańską. Rozważania te rozwija w kolejnej monografii *Пасхальность русской словесности*⁸ (2004), gdzie pojawia się pojęcie „archetypu paschalnego” będącego dominantą rosyjskiej kultury i obecnego w wielu utworach literackich.

Kolejną znaczącą publikacją stała się wydana w 1996 roku książka Piotra Bucharkina *Православная Церковь и русская литература в XVIII–XIX веках: проблема культурного диалога*⁹. Autor podkreśla konieczność rozgraniczenia kategorii „chrześcijaństwo” i „eklezyjalność”¹⁰, zwracając uwagę, że z chrześcijaństwem w kulturze często związane są rzeczy niemające nic wspólnego z Kościołem.

Szczegółne znaczenie w historii badań nad problematyką chrześcijańską w literaturze rosyjskiej miało sześciotomowe opracowanie wykładowcy Moskiewskiej Akademii Duchownej Michaiła Dunajewa *Православие и русская литература*¹¹. Uczony z jednej strony podkreśla prawosławne ukierunkowanie literatury rosyjskiej, z drugiej jednak w twórczości poszczególnych pisarzy (zwłaszcza epoki nowożytnej) odnotowuje wiele niezgodności z doktryną prawosławną, co prowadzi do stwierdzeń o ich niechrześcijańskim charakterze. Monografia Dunajewa stała się punktem wyjścia dla licznych sporów i dyskusji, które zostaną przedstawione w dalszej części artykułu.

Podobne stanowisko zajmuje Lubomudrow przedstawiający w swoich artykułach (*О православии и церковности в художественной литературе*¹², *Церковность как критерий культуры*¹³) metodologiczne podstawy takiego podejścia do literatury. Kładzie on nacisk na konieczność rozgraniczenia i zdefiniowania takich określeń, jak „religijny”, „chrześcijański” i „prawosławny”, proponując, by kryterium prawosławnego charakteru tego czy innego zjawiska kultury stanowiła wspomniana wcześniej w pracach Bucharkina eklezyjalność. W monografii *Духовный реализм в литературе русского зарубежья (Б.К. Зайцев, И.С. Шмелев)*¹⁴ uczony wykorzystuje

⁸ И.А. Есаулов: *Пасхальность русской словесности*. Москва: Кругъ 2004.

⁹ П.Е. Бухаркин: *Православная Церковь и русская литература в XVIII–XIX веках: (Проблемы культурного диалога)*. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-петербургского ГУ 1996.

¹⁰ Wydaje mi się, że użyty termin w najbardziej adekwatny sposób oddaje rosyjskie słowo „церковность” oznaczające przynależność do Kościoła Prawosławnego i życie w zgodzie z jego duchem i zasadami.

¹¹ М.М. Дунаев: *Православие и русская литература*. Москва: Христианская литература 1996.

¹² А.М. Любомудров: *О православии и церковности в художественной литературе*. „Русская литература” 2001, nr 1, s. 107–124.

¹³ А.М. Любомудров: *Церковность как критерий культуры*. W: *Христианство и русская литература*. Сб. 4. Санкт-Петербург: Наука 2002, s. 87–109.

¹⁴ А.М. Любомудров: *Духовный реализм в литературе русского зарубежья: Б.К. Зайцев, И.С. Шмелев*. Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин 2003.

pojęcie „realizmu duchowego” na określenie twórczości literackiej odzwierciedlającej obecność w świecie rzeczywistości duchowej przedstawionej w ramach światopoglądu chrześcijańskiego.

Bardzo duże znaczenie dla literaturoznawców zajmujących się problematyką chrześcijańską miało również opublikowanie w roku 2002 informatora bibliograficznego *Христианство и новая русская литература XVIII–XX веков* opracowanego przez Andrieja i Ludmiłę Dmitriewów¹⁵. Zawiera on ponad 15 tysięcy opisów bibliograficznych pozycji książkowych i czasopiśmienniczych poświęconych związkom między literaturą rosyjską i tradycją chrześcijańską w różnych jej aspektach (teologiczno-dogmatycznym, filozoficznym, moralnym, historyczno-kulturowym). Są one pogrupowane zarówno według zagadnień, jak i personaliów poszczególnych pisarzy.

Należy podkreślić, że próbie nowego spojrzenia na literaturę rosyjską z punktu widzenia chrześcijaństwa towarzyszył sprzeciw części badaczy, którzy zarzucali takim interpretacjom odejście od zasad prawdziwej nauki i popadanie w nową ideologię. Nowy kierunek otrzymał nazwę „filologii religijnej” (nadaną przez Aleksandra N. Choca), a najważniejsze zastrzeżenia wobec jego metodologii sformułował Siegiej Boczarow w artykule z 1999 r. *О религиозной филологии*¹⁶. Nawiązując do prac Tatiany Kasatkiny o Dostojewskim i Walentina Niepomniaszczego o Puszkynie i Błoku, uczyony twierdzi, że teksty literackie badane przez „religijnych filologów” tracą swą autonomię i prawdziwe znaczenie, stają się zaledwie środkiem prowadzącym ku innym celom. Co więcej, są one poddawane szczególnej „cenzurze duchowej”, oceniane pod kątem zgodności z doktryną chrześcijańską, a nie jako samoistne dzieła sztuki. Swoją artykuł kończy Boczarow refleksją nad przeznaczeniem sztuki, które dostrzega w „buncie Hioba”, stawianiu trudnych pytań i poszukiwaniu na nie odpowiedzi, a nie w dążeniu do ortodoksyjnego przedstawienia dogmatów chrześcijaństwa.

Odpowiedzią na zarzuty Boczarowa i deklaracją własnych założeń metodologicznych stał się artykuł Niepomniaszczego *О горизонтах познания и глубинах сочувствия*, opublikowany w 10. numerze czasopisma „Новый мир” z roku 2000¹⁷. Uczyony podkreśla w nim, że jego koncepcja nauk hu-

¹⁵ *Христианство и новая русская литература XIX–XX вв. Библиографический указатель. 1800–2000*. Орг. А.П. Дмитриев, Л.В. Дмитриева. Red. В.А. Котельников. Санкт-Петербург: Наука 2002.

¹⁶ С.Г. Бочаров: *О религиозной филологии*. W: С.Г. Бочаров: *Сюжеты русской литературы*. Москва: Языки русской культуры 1999, s. 585–600.

¹⁷ В.С. Непомнящий: *О горизонтах познания и глубинах сочувствия. Поэзия, филология, религия. По поводу выступления Сергея Бочарова*. „Новый мир” 2000, nr 10, s. 174–194.

manistycznych zakłada rezygnację z pozytywistycznego, abstrakcyjnego i skierowanego na obiekt stosunku do literatury na rzecz podejścia podmiotowego, kontekstowego, który uwzględniałby nie tylko analizowany tekst, lecz również drogę życiową i duchową twórcy itp. Takie właśnie podejście, zakładające konieczność dostrzeżenia w utworze przeżyć i głosu rzeczywistego człowieka, współodczuwania z nim i wypowiedzianym przez niego słowem, Niepomniaszczyj nazywa chrześcijańskim, przeciwstawiając mu podejście pozytywistyczne, dążące do stworzenia dystansu między badaczem i dziełem literackim. Uczony podkreśla przy tym, że proponowana przez niego koncepcja filologii nie stanowi *novum*, lecz jest raczej powrotem do jej korzeni, u których leży miłość do Słowa.

Za kontynuację tej polemiki można uznać spotkanie panelowe zatytułowane „*Религиозное*” *литературоведение: обретения и утраты*, przeprowadzone w 2005 roku na Wydziale Filologicznym Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego. Ujawniło ono wiele rozbieżności między jej uczestnikami (wśród których byli m.in. Michaił Dunajew, Tatiana Kasatkina, Natan Tamarczenko, Igor Wołgin) w podejściu do kwestii chrześcijaństwa w literaturze i nie zakończyło się przyjęciem jakichkolwiek wspólnych ustaleń, choć udało się określić pewne punkty styczne.

Równolegle z polemiką między zwolennikami i przeciwnikami chrześcijańskiej interpretacji literatury rosyjskiej w gronie obrońców toczą się dyskusje na temat jej założeń. Przy wspólnym przekonaniu o genetycznym związku literatury rosyjskiej z chrześcijaństwem, którego przyjęcie dało początek jej rozwojowi, oraz o dalszym istnieniu i wyjątkowym znaczeniu tych powiązań w czasach nowożytnych, uczeni różnią się w kwestiach metodologii badań nad problematyką religijną w literaturze. Olesia Zołotuchina wyróżnia tu cztery podstawowe kryteria analizy religijnego aspektu utworów literackich, które pojawiają się w pracach na ten temat:

- wyodrębnienie w utworach pisarza tradycji chrześcijańskich oraz idei humanistycznych związanych z etyką chrześcijańską;
- konstatacja prawosławnego ukierunkowania utworu, związana z jego eklezjalnością, osadzeniem w życiu Cerkwi (*церковность*);
- badanie motywów, wątków, aluzji biblijnych i chrześcijańskich, które powinno łączyć się z określeniem ich funkcji w tekście utworu;
- analiza postawy religijnej pisarza przejawiającej się w wykorzystaniu w utworze idei, tematów, motywów związanych z jakąkolwiek religią¹⁸.

¹⁸ О.Ю. Золотухина: *Особенности изучения проблемы «Христианство и русская литература» в современной российской филологии* <<http://transformations.russian-literature.com/osobennosti-izuchenija-problemy-hristianstvo-i-russkaja-literatura-v-soveremennoj-ros-filologii>> (29.06.2011).

Przyczyną polemik i częstokroć bardzo zajadłych sporów staje się, według badaczki, wybór różnych kryteriów, zgodnie z którymi badacze rozpatrują utwory literatury rosyjskiej. Jako przykład podaje ona wieloletnią polemikę między Michaiłem Dunajewem i Iwanem Jesaułowem dotyczącą odmiennego podejścia obu uczonych do kwestii związków między prawosławiem i literaturą. Jak już wspomniano, w pracach Dunajewa deklaracji o chrześcijańskim charakterze literatury rosyjskiej towarzyszy podkreślanie niezgodności z doktryną chrześcijańską w twórczości konkretnych pisarzy. Na tę niespójność zwrócił uwagę Lubomudrow, a jego myśl rozwinął Jesaułow, zarzucając Dunajewowi wyniosły, lekceważący stosunek do pisarzy, których badacz pochopnie „ekskomunikuje”, umieszcza poza obrębem Kościoła, inkryminując im nieścisłości dogmatyczne. Jesaułow formułuje przy tym własne założenia metodologiczne, zgodnie z którymi „kluczowym pojęciem prawosławnego podejścia do problemu związków między chrześcijaństwem i rosyjską literaturą piękną jest *tradycja prawosławna*”¹⁹, która może przejawiać się w bardzo różny sposób.

Odpowiedzią Dunajewa było oskarżenie Jesaułowa o przesadną chrystianizację literatury rosyjskiej oraz uprawianie „wirtualnego literaturoznawstwa”, oderwanego od rzeczywistości, konstruującego abstrakcyjne schematy i nieuwzględniającego podstawowych zasad prawosławnej wiary. Uczony podkreślił, że jego analiza utworów literackich prowadzona jest z pozycji prawosławia, nieodłącznie związanego z dogmatami i stanowiącego pełnię Prawdy Chrystusa²⁰.

Zołotuchina zwraca uwagę na fakt, że Dunajew i Jesaułow w swoich badaniach kierują się różnymi kryteriami oceny religijnego aspektu utworów literackich: pierwszego interesuje przede wszystkim ich eklezjalność, osadzenie w życiu Kościoła, które rzeczywiście wymaga uwzględnienia dogmatów, drugi natomiast, zgodnie z własną deklaracją, akcentuje znacznie szeroko pojętej prawosławnej tradycji. Wyodrębnienie i rozgraniczenie tych kryteriów powinno rozstrzygnąć istniejące sprzeczności oraz sprzyjać pogłębieniu dalszych badań nad kwestią chrześcijaństwa w literaturze rosyjskiej, które będzie można prowadzić z większą świadomością i precyzją metodologiczną.

Na razie jednak konferencje poświęcone tym zagadnieniom gromadzą literaturoznawców zajmujących się różną problematyką i stosujących różną metodologię. Dowodem na to może być siódma z kolei cykliczna konferencja *Евангельский текст в русской литературе XVIII–XX веков*:

¹⁹ И.А. Есаулов: *О Чехове, который «придуривается», и о шутовском «богословии» М.М. Дунаева* <<http://pravaya.ru/dispute/6724>> (7.07.2011).

²⁰ М.М. Дунаев: *Виртуальные игры* <http://www.religare.ru/2_57580.html> (7.07.2011).

цитата, реминисценция, мотив, сюжет, жанр (13–16 czerwca 2011). Na obradach plenarnych uczestnicy mieli możliwość wysłuchania czterech referatów o bardzo różnym charakterze. Otworzył je inicjator konferencji Władimir Zacharow, który w swoim wystąpieniu *Почвенничество: прошлое без настоящего или будущее в прошлом?* zastanawiał się nad sytuacją kultury i literatury rosyjskiej we współczesnej Rosji w warunkach niesprzyjających rozwojowi nauk humanistycznych. Nawiązywał przy tym do historii *poczwiennictwa* (nazywanego też neosłowianofilstwem), szukając w nim pewnych inspiracji dla dalszego rozwoju literatury rosyjskiej.

Również Iwan Jesaułow zaczął swoje wystąpienie *Фрейдистские комплексы советско-постсоветского литературоведения в изучении евангельского текста русской словесности* od refleksji na temat współczesności, zwracając uwagę na zasadniczą „niezgodność kulturową” istniejącą pomiędzy kulturą rosyjską a radziecką oraz postradziecką. U ich podstaw leżą dwa odmienne typy „nieświadomości kulturowej”, które prowadzą do błędnej interpretacji zjawisk rozpatrywanych przez pryzmat innego systemu wartości, przekonań i wyobrażeń.

Inny charakter miały dwa kolejne referaty. Boris Tichomirow, pracownik Muzeum Dostojewskiego, zaprezentował publikację poświęconą badaniom nad Biblią w twórczości pisarza. Na dwutomowe wydanie *Евангелие Достоевского* złożyła się edycja reprintu należącego do twórcy *Zbrodni i kary* Nowego Testamentu z jego osobistymi uwagami, podkreśleniami itp., oraz katalog dostrzeżonych w utworach Dostojewskiego nawiązań do tekstu Nowego Testamentu wraz z komentarzem. Tichomirow omówił zasady przyjęte przez edytorów, przedstawił przebieg prac nad książką i osiągnięte rezultaty. Ostatnim wystąpieniem plenarnym, wieńczącym jednocześnie pierwszy dzień konferencji, stał się referat Wiaczesława Koszelewa *День Бородина и Четви Минеи*, w którym uczony pokazał wpływ tradycji hagiograficznej na balladę Pawła Katienina *Natasza*.

Zaprezentowana w części plenarnej różnorodność ujęć (refleksje literaturoznawczo-kulturoznawcze, badania tekstologiczne, analiza struktury tekstu i jego powiązań z innymi utworami) znalazła również odbicie w referatach wygłaszanych w sekcjach. Były wśród nich wystąpienia o charakterze przeglądowym (np. Jeleny Gariczewej na temat tradycji liturgicznych w literaturze rosyjskiej czy też Inny Wasiljewej o motywach i obrazach chrześcijańskich w kulturze rosyjskiej początku XX wieku), jak również przedstawiające pogłębioną analizę jednego utworu. Te ostatnie zresztą trudno nazwać jednorodnymi, gdyż przedstawiono zarówno podejście immanentne wobec tekstu (referat Aleksieja Smolencewa poświęcony fragmentowi powieści autobiograficznej Iwana Bunina *Życie Arsieniewa*, w którym próbowano udowodnić tezę o ewangelicznych korzeniach opi-

sanego w utworze przezwyciężenia doświadczenia śmierci), jak i analizę kontekstową. Nawiązywano przy tym do tekstów biblijnych (np. Tatiana Iljinska przedstawiła obserwacje dotyczące biblijnej symboliki kamienia w wybranych utworach Nikołaja Leskowa, a Anna Diechtiarionok wymieniła obrazy i motywy biblijne w poezji Dmitrija Mierieżkowskiego), pism Ojców Kościoła (w referacie Natalii Widmarowicz o kategoriach zuchwałości i śmiałości²¹ w opowiadaniach Leskowa *Samodum i Pigmej* czy Ludmiły Dorofiejewej o cechach typologicznych „pokornego bohatera” w *Roku Pańskim* Iwana Szmielowa) czy też bizantyjskich tradycji literackich (Daria Kunilska w wystąpieniu na temat twórczości prozatorskiej Konstantina Leontjewa).

Zainteresowaniem cieszyły się również tematy interdyscyplinarne, łączące analizę utworów literackich i dzieł malarskich (Jana Karsakowa, która przedstawiła opowiadanie Leskowa *Aniol z pieczęcią* na tle tradycji ikonograficznych staroobrzędowców i szkoły stroganowskiej) czy też prezentujące ich tło historyczne (np. Marta Łukaszewicz dokonała analizy opowiadania *Samodum* Leskowa, nawiązując do trwających na początku XIX wieku sporów na temat znaczenia Biblii dla świeckich członków Kościoła).

Wyodrębnić należy również referaty dotyczące publicystyki (Iryny Stolarowej na temat artykułu Dostojewskiego poświęconego twórczości Leskowa; Dmitrija Kunilskiego o kazaniach arcybiskupa Nikanora Browkowicza i zawartej w niej ocenie działalności literackiej Fiodora Dostojewskiego i Iwana Aksakowa; Aleksieja Fiodorowa o metodach polemiki z nihilizmem w rosyjskiej krytyce i poezji lat 60. i 70. XIX wieku) oraz dokumentów osobistych (Iryny Jaryszewej, omawiający poglądy na temat wychowania dzieci zawarte we wspomnieniach Anny Dostojewskiej).

Wśród wystąpień nie zabrakło też prezentacji o charakterze metodologicznym (np. Siergieja Seropiana na temat badań nad słowem liturgicznym w literaturze rosyjskiej) i konceptualnym (Olgi Bierdnikowej o ujęciu antropologicznym w poezji przełomu wieku XIX i XX czy Jewgienija Niejołowa o tradycji chrześcijańskiej w najnowszej rosyjskiej literaturze fantastycznej).

Konferencja zakończyła się spotkaniem panelowym, na którym dokonano bilansu dotychczasowych badań nad problematyką chrześcijańską w literaturze rosyjskiej oraz przedstawiono perspektywy ich rozwoju. Podkreślono istnienie potrzeby spotkań poświęconych kwestiom metodologicznym i terminologicznym, zastanawiano się nawet nad możliwością stworzenia odpowiedniego słownika czy leksykonu. Zwrócono też uwagę na koniecz-

²¹ Użyte przez badaczkę pojęcia *дерзость* i *дерзновение* są w różny sposób, w zależności od kontekstu użycia, oddawane w języku polskim. Pierwsze nacechowane jest negatywnie, drugie natomiast oznacza cechę pożądaną.

ność uwzględnienia kontekstów historycznych badanych utworów, w tym czasopism cerkiewnych, po które na razie rzadko sięgają literaturoznawcy, a które są niewątpliwie godne zainteresowania. W podsumowaniu raz jeszcze zadeklarowano dążenie do obiektywizmu i naukowości w prowadzonych badaniach.

Марта Лукашевич

ИЗ ИСТОРИИ ИССЛЕДОВАНИЙ ХРИСТИАНСКОЙ ПРОБЛЕМАТИКИ
В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ

Резюме

В статье представляется развитие одного из направлений в русском литературоведении последних двадцати лет, посвященного исследованиям связей между художественной литературой и христианством. Автор характеризует основные публикации, как книжные, так и журнальные, которые положили основы этого направления, а также циклические конференции, собирающие ученых, заинтересованных данной тематикой. Кроме того, в статье затронуты основные методологические проблемы, с которыми сталкиваются так называемые „религиозные литературоведы”, представлены существующие подходы к проблематике христианства в литературе и полемики между сторонниками разных школ. Наконец, статья содержит подробный отчет из литературоведческой конференции *Евангельский текст в русской литературе XVIII–XX веков: цитата, реминисценция, мотив, сюжет, жанр*, состоявшейся в Петрозаводске в июне 2011 года.

Marta Łukaszewicz

FROM THE HISTORY OF STUDIES ON CHRISTIAN IDEALS AND MOTIFS
IN CONTEMPORARY RUSSIAN LITERARY CRITICISM

Summary

The paper presents the spread of literary studies examining connections between Russian literature and Christianity that could be witnessed over the past 20 years in Russia. The most important books and articles are discussed along with the periodic conferences devoted to the problem in question. The paper outlines the main methodological issues faced by the scholars who study Christian ideals and motifs in Russian literature, demonstrates the ways they are solved and shows controversies over some of the approaches. It contains also a detailed report on the conference held in Petrozavodsk in June 2011.